

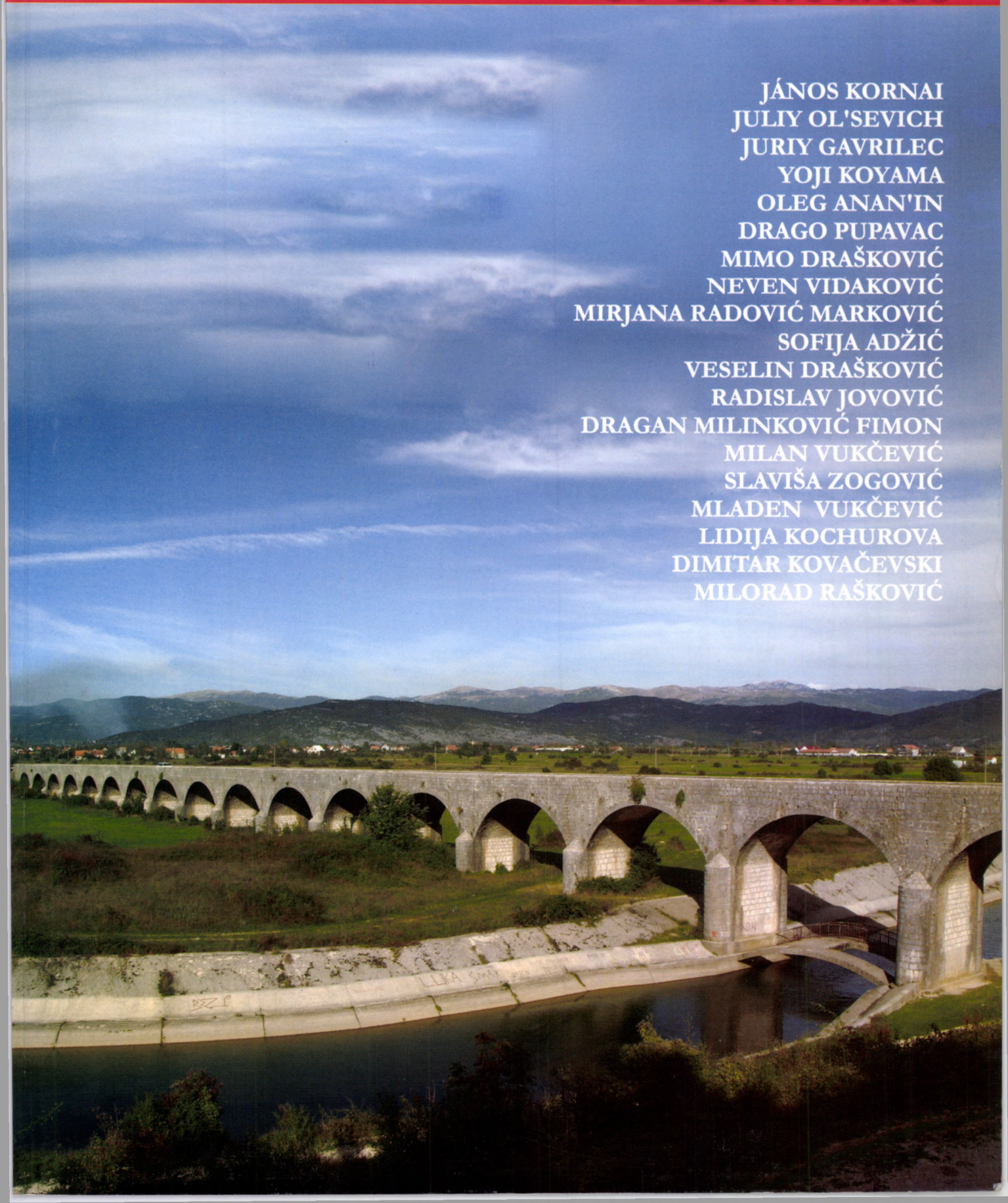
ISSN 1800-5845

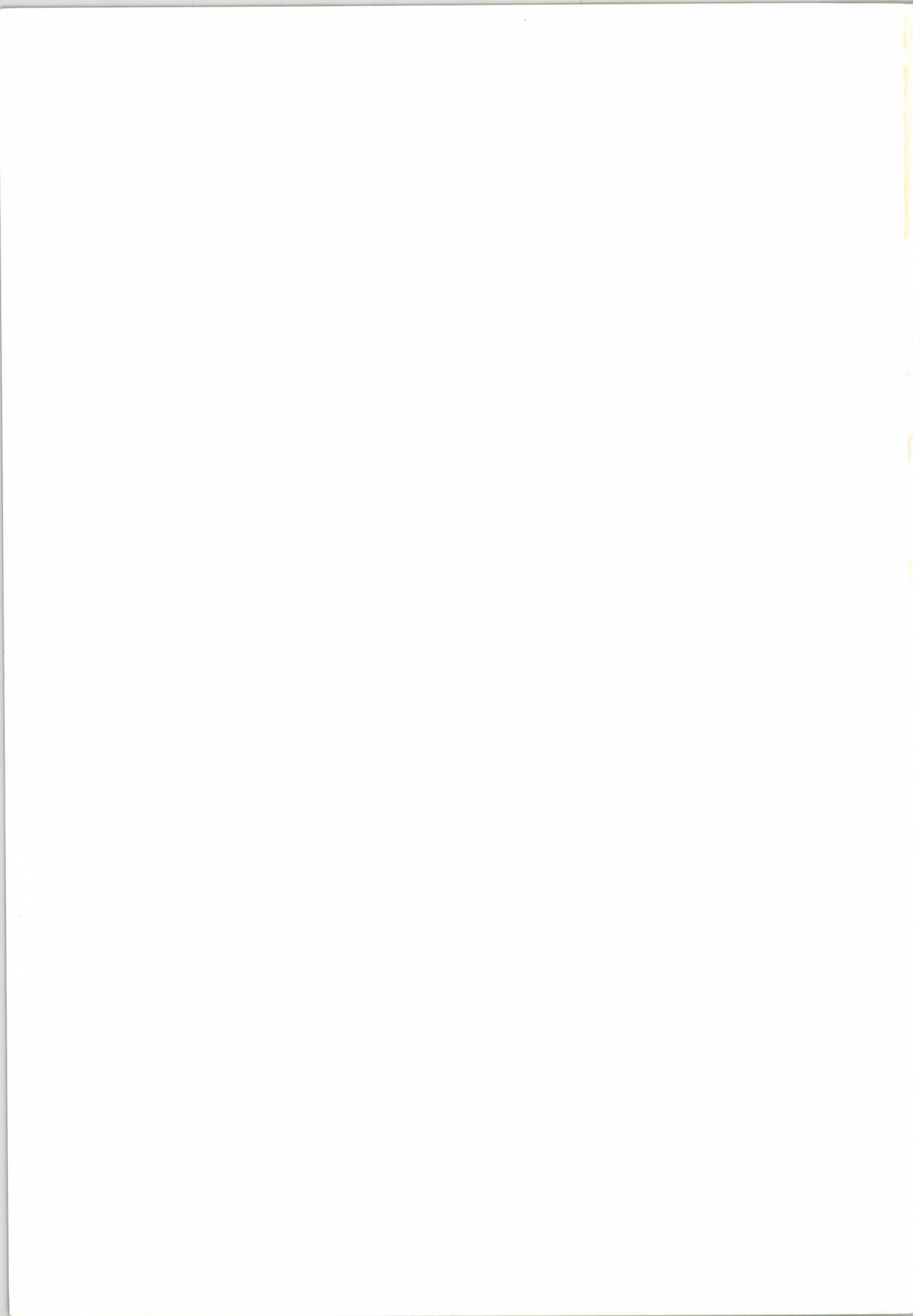
Montenegrin Journal

Vol.3 № 6 December 2007

of Economics

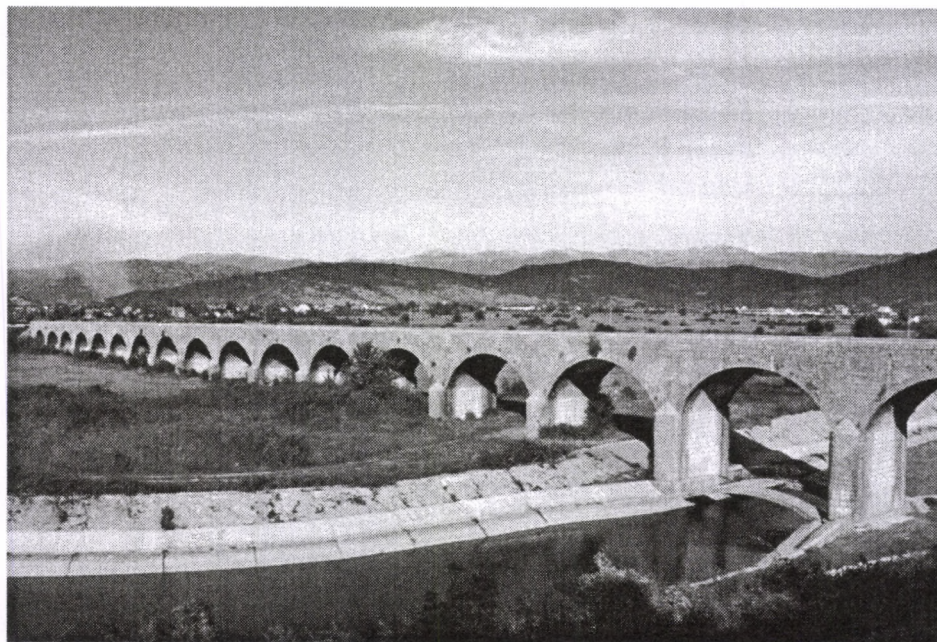
JÁNOS KORNAI
JULIJ OL'SEVICH
JURIY GAVRILEC
YOJI KOYAMA
OLEG ANAN'IN
DRAGO PUPAVAC
MIMO DRAŠKOVIĆ
NEVEN VIDAKOVIĆ
MIRJANA RADOVIĆ MARKOVIĆ
SOFIJA ADŽIĆ
VESELIN DRAŠKOVIĆ
RADISLAV JOVOVIĆ
DRAGAN MILINKOVIĆ FIMON
MILAN VUKČEVIĆ
SLAVIŠA ZOGOVIĆ
MLADEN VUKČEVIĆ
LIDIJA KOCHUROVA
DIMITAR KOVAČEVSKI
MILORAD RAŠKOVIĆ

**MONTENEGRIN JOURNAL
OF ECONOMICS**

Volume III
Number 6
December 2007
UDC 33 (51)
ISSN 1800-5845
COBISS.CG-ID 9275920

**CAREV MOST
U NIKŠIĆU**

Carev most se nalazi na starom putu Nikšić-Podgorica ispod Budoša.

Most je izgrađen od tesanog kamena, dug je 269 metara i podignut je na stubovima sa 18 svodova.

Most je završen 1894, a njegovu izgradnju je pomogao ruski car Aleksandar III po kojem je i dobio ime.

Radovi objavljeni u časopisu *Montenegrin Journal of Economics* od septembra 2006. referišu se u *Journal of Economics Literature*, Pittsburgh, na AEA (*American Economic Association*) elektronskom indeksu, koji je uključen na JEL CD, e-JEL, WWW.EconLit.org i WWW.AEAweb.org

Izdavač / *Publisher* :

NVO "ELIT – ekonomska laboratorija za istraživanje tranzicije", Nikšić, Ul. N. Ramova 12

Redakcija / *Editorial Board*

Esad Ahmetagić, Serguei A. Aivazian, Marko Backović, Nedo Balaban, László Csaba, Antony Dnes, Veselin Drašković, Gordan Družić, Nikola Fabris, Yuriy N. Gavrilic, Aleksandar Grubor, Predrag Ivanović, Kosta Josifidis, Milorad Jovović, Radislav Jovović, Smiljan Jurin, Vesna Karadžić, Grzegorz Kolodko, Yoji Koyama, Slobodan Lakić, Anđelko Lojpur, Slobodan Lakić, Pavel Luksha, Valeriy L. Makarov, Branislav Mašić, Jože Mencinger, Božo Mihailović, Yuriy M. Osipov, Nikolay Y. Petrakov, Milenko Popović, Saša Popović, Drago Pupavac, Božidar Roca, Valdas Samonis, Guste Santini, Lyudmila M. Simonova, Željko Šević, Nenad Vunjak.

Izdavački savjet / *Advisory Board*

Sofija Adžić, Branko Balj, Zoltan Baracskaï, Nevenka Glišević, Predrag Goranović, Aleksandr G. Khudokormov, Roman M. Kachalov, George Kleiner, Christos Ladas, Čedomir Ljubojević, Ljubomir Madžar, Rustem M. Nureev, Yuliy Y. Olsevich, Irina Osadchii, Evgeniy V. Popov, Svetlana Rakočević, Marko Sekulović, Dmitriy E. Sorokin, Dragoljub Stojanov, Vitali L. Tambovtsev, Pierre Tifine, Dragomir Vojnić, Milica Uvalić, Dušan Zbašnik, Bagrat Yerznkyan, Julien Walther.

Glavni i odgovorni urednik / *Editor in Chief*: Veselin Drašković

Zamjenik urednika / *Associate editor*: Radislav Jovović i Milenko Popović

Tehnički urednik / *Technical editor*: Miodrag Kankaraš

Sekretar redakcije / *Secretary of Editorial Boards*: Mimo Drašković i Tanja Ivanović

Priprema štampe / *Prepress*: Milojko Pušica

Časopis izlazi dva puta godišnje / *The journal is published two times a year*

Cijena primjerka: 30 € / *Price for single copy*: 30 €

Tiraž: 500 primjeraka / *Printing*: 500 copy

Korisnički servis / *Journal customer service*:

Tel: + 381 69 636 669; 67 663 327; Fax: + 381 83 21 51 35

E-mail: vdraskovic@mnje.com ; rjovovic@mnje.com

Web site: www.mnje.com

Štampa / *Printed by*: 3M Makarije - Podgorica

*Rješenjem Ministarstva kulture i medija br. 05-962/2 od 23. maja 2005. godine
Montenegrin Journal of Economics je upisan u evidenciju medija pod rednim brojem 560.*

CIP – Каталогизација у публикацији
Централна народна библиотека Црне Горе

33 (051)

MONTENEGRIN Journal of Economics /
glavni i odgovorni urednik, Editor in Chief -Veselin Drašković. – God. 1. br. 1 (2005) .
– Nikšić (Novaka Ramova 12) : "ELIT – ekonomska
laboratorija za istraživanje tranzicije",
2005 (Podgorica: 3M Makarije) . – 30 cm

Dva puta godišnje.

ISSN 1800-5845 = Montenegrin Journal of Economics

COBISS.CG-ID 9275920

SADRŽAJ / Contents

ORIGINALNI NAUČNI ČLANCI / *Original scientific papers*

Discipline društvenih nauka: odvojenost ili saradnja? <i>Disciplines of Social Sciences: Separation or Cooperation?</i> (JEL clasification: A10)	
JÁNOS KORNAI	5
О психогенетических и психосоциальных основах экономического поведения <i>About psychogenetical and psibogenetical basis of economic behavior</i> (JEL clasification: B 40; B 52)	
JULIJ OL'SEVICH (Юлий Ольсевич)	13
Компьютерное моделирование одновременного формирования рынка, структуры населения и его предпочтений <i>Computer modeling of simultaneous formation marcet, structure of population and its preferentions</i> (JEL clasification: C 60; C 80)	
JURIY GAVRILEC (Юрий Гаврилец)	43
Transition and European Integration of Bulgaria and Romania: Efforts for Overcoming Negative Legacies and New Challenges <i>Tranzicija i evropska integracija Bugarske i Rumunije: Napori za prevazilaženje negativne zakonske regulative i novi izazovi</i> (JEL clasification: F 15; P 20)	
YOJI KOYAMA	55
Экономика: наука и/или искусство <i>Economics: science and/or art</i> (JEL clasification: B 40)	
OLEG ANAN'IN (Олег Ананьин)	71
Spreadsheets on Function of Optimisation of Logistics Network <i>Proračunske tablice u funkciji optimizacije logističkih mreža</i> (JEL clasification: L14; L80; L91; L92)	
DRAGO PUPAVAC, MIMO DRAŠKOVIĆ	101
PRETHODNA SAOPŠTENJA / Preliminary communications	
The Impact of ohe Choice of Monetary Policy on Households <i>Utjecaj odabira monetarne politike na kućanstva</i> (JEL Clasification: D100, D110, E580, C610)	
NEVEN VIDAKOVIĆ	109
New Economy and Global Challenge: Winning Model of Successful Small Business Organizations <i>Nova ekonomija i globalni izazov: pobjednički model uspešnih malih biznisa</i> (JEL clasification: F 02; M 21)	
MIRJANA RADOVIĆ MARKOVIĆ	121
Should Re-Industrialisation Represent the Final Stage of Transition – the Case Study of Serbia <i>Da li reindustrijalizacija treba da predstavlja završnu etapu tranzicije – studija slučaja za Srbiju</i> (JEL Clasification: L10, L22, L51 D83, F41)	
SOFIJA ADŽIĆ	131

Modeli upravljanja znanjima i transformacija znanja <i>Models of knowledge management and transformation of knowledge</i> (JEL clasification: D 83; M 21; A 10, O 32)	
VESELIN DRAŠKOVIĆ, RADISLAV JOVOVIĆ	147
Vrednost kulturnog proizvoda <i>Value of the cultural product</i> (JEL clasification: A12; Z 11)	
DRAGAN MILINKOVIĆ FIMON	159
Ocjena ekonomske profitabilnosti inženjerskih projektnih rješenja <i>Economical Profitability Marking of Engineering Project Solutions</i> (JEL clasification: D 00)	
MILAN VUKČEVIĆ, SLAVIŠA ZOGOVIĆ	171
Važna pitanja razvoja industrije Crne Gore s posebnim osvrtom na sferu saobraćaja <i>Important and Unavoidable Questions Regarding Development of Industry in Montenegro With Special Emphasis to Transportation Domain</i> (JEL clasification: L 60; L 91 O 14)	
MLADEN VUKČEVIĆ	183
Инновационно-воспроизводственная модель экономики предприятия адекватная рынку <i>Innovative-Reproductive Model of Economy of the Enterprise Adequate to the Market</i> (JEL clasification: O 12; O 31)	
ЛИДИЈА КОЧУРОВА (Lidija Kochurova)	199

PREGLEDNI ČLANCI / *Reviews*

Suština i značaj teorije dogovora <i>Basics and Significance of Consensus Theory</i> (JEL clasification: B 52; B 59)	
MIMO DRAŠKOVIĆ	213
Korporacijski informacijski sistemi i organizacijska izvrsnost <i>Corporate Information Systems and Organizational Excellent</i> (JEL clasification: L 86; M 11)	
DIMITAR KOVAČEVSKI	223

PRIKAZI KNJIGA / *Book Reviews*

Ekonomija za menadžere, autor Veselin Drašković <i>Economics for Managers by Veselin Draskovic</i> reviewed by MILORAD RAŠKOVIĆ	233
Ekonomska politika i poduzetništvo, autor Gordan Družić <i>Economic Policy and Entrepreneurship</i> reviewed by VESELIN DRAŠKOVIĆ	235
Iluzija i stvarnost hrvatskog gospodarstva, autor Guste Santini <i>Illusion and Reality of Croatia Economy</i> reviewed by VESELIN DRAŠKOVIĆ	237

UPUTSTVO AUTORIMA / *Notes for the contributors*

DISCIPLINE DRUŠTVENIH NAUKA: ODVOJENOST ILI SARADNJA?

DISCIPLINES OF SOCIAL SCIENCES: SEPARATION OR COOPERATION?

JÁNOS KORNAI, Collegium Budapest

Abstract. *In this paper, I decided to take a closer look at the relationship among the various social science disciplines. Economics student Noémi Péter assisted me in this work. We focused on four disciplines: economics, political science, sociology, and law. We selected five leading journals from each of these disciplines and reviewed one volume of each, that is, all articles published in 2004. Where do we stand now with respect to separation and cooperation in the social sciences? What can be done to bring these disciplines closer together so that they will provide a coherent multipronged approach to the problems they now each confront separately? I attempt to give only a partial and draft response here, mainly to inspire the reader to think about these difficult questions. A deeper understanding of these problems requires more thorough and extended research.*

Keywords: *Social sciences, cooperation, separation, interdisciplinarity, economics.*

Abstract: *U ovom radu cilj mi je da istražim veze između različitih društvenih naučnih disciplina. Student ekonomije Noémi Péter mi je pomagao u tome. Istraživali smo te veze kod četiri naučne discipline: ekonomije, političkih nauka, sociologije i prava. Izabrali smo pet vodećih časopisa za svaku od tih disciplina i pregledali jedno godišnje istanje za svaku, tj. sve što su publikovali 2004. godine. Gdje smo mi sada u pogledu odvojenosti i saradnje u društvenim naukama? Šta možemo učiniti da zblizimo te discipline tako da one prilaze istraživanju problema interdisciplinarno, a ne odvojeno? Ja pokušavam da dam samo djelimičan odgovor u ovom radu, uglavnom da inspirišem čitaoca da misli o tim ozbiljnim pitanjima. Dublje istraživanje tih problema zahtijeva mnogo šire istraživanje.*

Ključne riječi: *društvene nauke, saradnja, odvojenost, interdisciplinarnost, ekonomska nauka.*

JEL classification: A10;

Original scientific paper; Received: November 28, 2006

Odvojenost i saradnja

Želio bih početi podsjećanjem na moja dva nedavna iskustva. Pod pokroviteljstvom Collegium Budapest Institute za napredne sudije, između 2000. i 2002. profesor Susan-Rose Ackermann sa Yale University i ja smo okupili i vodili tim istraživača koji su analizirali temu: "Iskrenost i povjerenje u svijetlu post-socijalističke tranzicije"¹. U timu su bili ljudi iz različitih profesija, pored ostalih pravnici, ekonomisti, sociolozi, naučnici

koji se bave politikom i političkom filozofijom i istoričari. Održavali smo sedmične seminare da bismo izvještavali o napretku našeg rada. Bili smo zbunjeni činjenicom da imamo teškoća u međusobnom sporazumijevanju. Svaka disciplina se bazira na svojim (eksplicitno ustanovljenim ili podrazumijevanim) aksiomima i osnovnim postavkama. Svaka ima svoj jezik i rečnik. Naučnici u svakoj disciplini smatraju određene doprinose "klasičnim", a svi misle da je rad koji tretiraju kao klasičan jasan svima. Postoje ogromne razlike među disciplinama s obzirom na to koji su radovi važni i koji je predmet istraživanja "aktuelan". Uprkos tome, članovi svake profesije su očekivali od drugih članova da su upoznati s znanjima iz njihove oblasti.

¹ Radovi koji su elaborirani u metodologiji istraživačkog projekta su sabrani u dva broja Kornai i Rose-Ackerman (2004) i Kornai, Rothstein i Rose-Ackerman (2004).

Interdisciplinarni karakter pomenutog istraživačkog tima je zahtijevao izvjesnu vrstu samodiscipline od učesnika. To ih je nekako obavezivalo da na seminarima govore na način koji je takođe razumljiv za ostale. Učili smo jedni od drugih i pokušavali da budemo otvoreni prema idejama koje su dolazile iz drugih disciplina.

Početkom 2005. putovao sam u Kinu. Kada sam se pripremao za predavanja koja sam tamo držao, pokušao sam da što više upoznam savremenu literaturu vezanu za proces kineske reforme. Pročitao sam brojne radove najboljih ekonomista koji su se bavili tom oblašću i bio sam iznenađen činjenicom da se oni, uprkos pominjanja političkih aspekata reforme, nijesu pozivali ni na jedan članak iz časopisa političkih nauka. Istovremeno sam čitao članke vodećih političkih naučnika specijalizovanih za ovu oblast i naišao na istu jednostranost - mada su pominjali ekonomsku reformu nekoliko puta, nije bilo referenci na ekonomske časopise. Izgleda da je teško da se ostvari bilo kakva intelektualna komunikacija između te dvije grupe eksperata u Kini.

Polazeći od tih saznanja, odlučio sam da bliže sagledam relacije između različitih društvenih naučnih disciplina. Student ekonomije Noémi Péter asistirao mi je u tom radu. Fokusirali smo se na četiri discipline: ekonomiju, političke nauke, sociologiju i pravo. Odabrali smo pet vodećih časopisa iz svake od tih disciplina i pregledali po jedan godišnjak od svakog, tj. sve članke objavljene u 2004. Pregledali smo brojne reference, koje smo klasifikovali na više načina (metod kalkulacije, principi klasifikacije i glavni rezultati su u dodacima radu). U ekonomskim časopisima smo pronašli 316 članaka na kojima je naša metodologija bila primjenjiva. Od 4885 referenci koje su pronađene u ovim člancima, 88,9% je bilo iz ekonomskih časopisa, 6,6% iz interdisciplinarnih društvenih naučnih časopisa, 2,2% iz časopisa za političke nauke, 1,2% iz pravnih časopisa i 1% iz socioloških časopisa. Najdominantniji izvor znanja za ekonomsku profesiju je, prema tome, sama profesija - radovi objavljeni od strane drugih ekonomista u ekonomskim časopisima. Profesija je okrenuta unutar sebe i rijetko koristi znanja drugih društvenih naučnih disciplina. Slična situacija prevladava i kod drugih ispitanih disciplina (vidjeti do-datak).

Ne želim da precijenim vrijednost kvantitativnih rezultata ove minijaturne kolekcije podataka. Mi bismo očigledno dobili mnogo preciznije i pouzdanije rezultate da smo analizirali nekoliko

godišnjih sveski časopisa izdatih tokom nekoliko različitih godina i sa uključivanjem više disciplina i časopisa u analizu. Ovom prilikom, isključili smo iz rezultata reference u kojima je disciplina koju smo koristili kao izvor dvosmislena. Preciznija kalkulacija bi zahtijevala veći rad, a ja se nadam da će neko to uraditi. Zaključak ove male studije je jasan, dakle: intelektualne veze između različitih društvenih nauka su veoma slabe.

Gdje smo sada u pogledu odvojenosti i saradnje u društvenim naukama? Šta se može učiniti da se ove discipline približe tako da mogu da obezbijede koherentan višestran prilaz problemima koji se sada proučavaju odvojeno? Pokušaću da dam samo djelimičan i nedovršen odgovor u ovom radu, uglavnom da bih podstakao čitaoca da razmisli o ovim važnim pitanjima. Dublje razumijevanje ovih problema zahtijeva mnogo obuhvatnije istraživanje.

(A) Pet ohrabrujućih primjera interdisciplinarnog prilaza

Opšta slika interakcije disciplina je malo povoljnija nego što je gore sugerisano. Opisao sam u ovom radu pet primjera intelektualnih pravaca, naučnih pozicija i metoda koje idu ka omeđavanju tradicionalnih disciplina i izazivaju zbližavanje i saradnju između njih. Ubjeđen sam da se može naći još primjera.

(B) Teorija racionalnog izbora

Teorija racionalnog izbora predstavlja srž neoklasične ekonomije. Njeno najrigoroznije izlaganje počinje Walras; Arrow i Debreu je razrađuju kroz više detalja.

Mada se ova teorija razvijala unutar okvira ekonomije, postala je široko korišćena takođe i u drugim disciplinama. Pionir u naporima da proširi ekonomiju je Gary Becker, koji je nagrađen Nobelovom nagradom na tom polju 1992. Backer dokazuje da u mnogim slučajevima motivacija ljudskog ponašanja može biti opisana pretpostavkom da će donosilac odluke koji bira između različitih alternativa izabrati onu koja garantuje najpovoljniju kombinaciju koristi i nedostataka. Za tog donosioca odluka se pretpostavlja da je konzistentna osoba čije preferencije ispunjavaju izvjesne konzistentne zahtjeve i koja maksimizira funkciju korisnosti - tj. on ili ona pokušavaju da naprave optimalan izbor između alternativa. Primjenjivanje modela racionalnog izbora omogućuje nam da analiziramo ne samo ekonomske odluke (kao što su izbor proizvođača između različitih tehnologija ili potrošačev izbor između dvije robe) već takođe širok spektar drugih pitanja, kao što su zločin, ubistva, veličina porodice i izbori.

U mojoj knjizi *Anti-Equilibrium* (1971) detaljno izlažem kritiku teorije racionalnog izbora. Svakako nijesam nekritički podržavalac ove teorije; naprotiv, ja shvatam njena ograničenja. Naglasio bih ipak, da bi bila velika greška jednostavno je odbaciti. Takođe bismo trebali izbjeći redukciju problema na konflikt između disciplina ili pod-disciplina, pričom kako "mi, sociolozi (naučnici u politici ili pravu) ne volimo teoriju racionalnog izbora a vi, ekonomisti, želite da je isforsirate na naše oblasti proučavanja". Ne, suština je u nečemu drugom. Ne postoji tako nešto kao što su sociolog ili ekonomist. Postoji nekoliko vrsta sociologa ili nekoliko vrsta ekonomista. U ekonomiste spadaju ljudi, kao što sam ja, koji su kritičari ove teorije, ali koji znaju da ona ima značajnu snagu u objašnjavanju pojava i prema tome treba da se koristi i primijeni. Mi bi trebali, međutim, takođe razumjeti ograničenja njene primjene i koristi.

Neumjesni korisnici teorije racionalnog izbora (a ima ih mnogo) vjeruju da je to ključ za shvatanje svih fenomena— da ne postoji ljudsko ponašanje koje se ne može opisati (možda sa nekim blagim odstupanjima) uz pomoć ovog modela. Nasuprot tome, ljudi koji primjenjuju teoriju razborito i s ozbiljnošću (a ima ih takođe puno) znaju da ova teorija može objasniti neke fenomene, a neke ne. Oni takođe znaju da je objašnjenje samo djelimično valjano čak i u onim slučajevima gdje je u potpunosti primjenjivo. Teorija racionalnog izbora ne može da objasni sve pojave, ali može da ukaže na neke važne elemente. Dakle ja koristim teoriju racionalnog izbora oprezno u okviru njenih ograničenja. Ukoliko se suočim s pojavom koju je potrebno objasniti, posebno ako se radi o komplikovanoj društvenoj pojavi, mislim da se treba zapitati čime su motivisani donosioci odluka, koji su im ciljevi, da li imaju lako shvatljive interese (to mogu biti nefinansijski interesi kao što su motiv za sticanje moći, ili emotivni motivi). Treba analizirati šta je to što inspiriše pojedince na akciju zato što nam to pomaže da shvatimo razloge za događaje koji se dešavaju kao rezultat njihovog izbora i odluka, svjesnih ili nesvjesnih.

Ja sam protiv "imperijalizma" teorije racionalnog izbora, njene agresivne difuzije i prakse nametanja te teorije istraživačima. Posmatram je, ipak, kao veoma važnu i poželjnu u razmišljanju, da bih je koristio god je moguće. Do sada ni jedna od društvenih disciplina nije sposobna da pobjegne od uticaja te teorije.

(C) Teorija igara

U slučaju racionalnog izbora, osnova pretpostavka (da donosilac odluke čini optimalan izbor) se proširila izvan granica ekonomske nauke. U slučaju teorije igara, forma opisa, moguća tehnika za opisivanje situacija je pošla izvan jedne discipline.

Prvi ilustrativni primjeri u kojima se teorija primjenila bile su društvene igre, ali u klasičnom istraživanju Neumann i Morgenstern (1944) su je počeli primjenjivati na ekonomske pojave vrlo brzo. Uskoro je postalo jasno da bi se teorija igara mogla koristiti za analizu bilo koje društvene pojave. Konkretnije, ona je primjenjiva na svaku situaciju koja uključuje interakciju (saradnja, konflikt, harmonizacija ponašanja, djelovanje protiv drugih aktera) među društvenim akterima ili gdje može doći do interakcije. Ljudi su povezani s širokim spektrom društvenih veza. Ukoliko postoji bilo kakva veza između njih, većina pojava koja je vezana za njihovu interakciju mogla bi se opisati nekom vrstom modela teorije igara, koji bi mogao pomoći prilikom donošenja interesantnih zaključaka. Pojave koje bi se mogle analizirati teorijom igara dešavaju se u sferi politike, porodičnog života, u vojnim situacijama i bezbroj drugih konteksta.

Veliki broj akademika koji se bave teorijom igara rade u ekonomskim departmentima. Ali teorija igara nadrašta ekonomske okvire i postaje opšta analitička tehnika primjenjiva širom društvenih nauka.

(D) Viševarijantne analize dugoročnih serija nacionalnih statistika

Obilje podataka i ubrzani razvoj kompjutera dovode do zblizavanja odvojenih društvenih nauka. Tokom 60-ih, Republika Koreja, Brazil i nekoliko drugih zemalja doživjele su veoma brz ekonomski razvoj. Istraživači tog vremena bilježe da su sve ove zemlje bile pod teškim diktatorskim režimom, upućujući neke ka zaključku da diktatura pospješuje rast i stvara mnogo bolje uslove za ekonomski razvoj nego demokratski sistemi. Tipičan argument se odnosio na jednu od najbrže rastućih zemalja i pokušano je izvođenje opštih zaključaka na tom jednom primjeru ili možda na primjeru jedne ili dvije druge takve zemlje. Mnoge promjene su se desile u dekadama poslije toga. Prvo, kreirana je velika baza podataka, sa serijama podataka od 100 do 150 zemalja za dug period. Neke od ovih vremenskih serija pokrivaju ekonomske podatke (na primjer GDP); drugi pokrivaju neekonomske pojave.

Drugi značajni razvoj koji se dešava u posljednje tri dekade je razvoj ekstremno efikasnih kompjutera, koji omogućuju brza rešenja gigantski sistema jednačina, multivarijantne regresivne račune i druge ma-

tematičko-statističke analize. Ovi kompjuteri su u mogućnosti da izvrše zadatke koji zahtijevaju 100000 proračuna i jednoj seriji. Mnogi projekti koriste nove mogućnosti koje nude ogromne banke podataka i brzi kompjuteri. Među pionirima je bio Robert Baro (vidjeti npr. njegovu studiju 1991.) U posljednjih 15 godina ova vrsta analiza je postala industrija u kojoj rade stotine istraživača². Tipična procedura je sledeća. Recimo da istraživač želi objasniti neki ekonomski fenomen (kao što su rast ili nejednakost prihoda) ili neekonomsku pojavu (kao što je stepen nepismenosti). On ili ona mogu da razmotre širok spektar varijabli, rangiranih od kvantitativnih ekonomsko statističkih podataka, kao što su stopa investicija ili otvorenost zemlje za ino trgovinu, do različitih kvalitativno društvenih karakteristika, kao što su stepen demokratije ili diktatura koji preovlađuju unutar političkog sistema. Istraživači mogu procijeniti pravni sistem države (Anglo-Saksonski ili Njemački). On ili ona mogu istražiti koliko se često dešava korupcija i koja je dominantna religija te zemlje.

Ukoliko je drugačije postavljen fenomen uključen u formulisanju objašnjavajućih varijabli, istraživač može izaći sa više od nekoliko svojevoljno izabranih primjera faktora koji utiču na rast pojave koja se proučava. Slijeđenje pažljive analize ovog tipa multivarijantnih kalkulacija ne može uvijek dati jasan i nedvosmislen odgovor i voditi ka zaključnim rezultatima. Ali, bez obzira kakav je ishod, koristeći je pravimo velike korake u učenju. Sa statističkim sredstvima, društvene nauke uopšte, ne samo ekonomija, mogu sada istražiti uzročne veze između širokog spektra ekonomskih i neekonomskih pojava. Ovaj prilaz izaziva mnoge ozbiljne metodološke teškoće. Njegova primjena je neprijatna u mnogim slučajevima. Istraživači često kritikuju metodologiju koju smo kratko opisali i izvode neodgovorne zaključke iz analiza. Uprkos tim problemima, ovaj metod se danas još uvijek, ako se primijeni oprezno, može pokazati kao vrijedan za razumijevanje komplikovanih uzajamnih veza. Dozvolite mi da izrazim brigu vezanu za ovaj metod. Kompjuteri su danas tako brzi da istraživači mogu izvesti eksperiment nasumice—kao što sugerise ironični članak "Upravo sam startovao dva miliona regresija" Sala-i-Martina (1997). Sve može biti stavljeno na desnu i lijevu stranu, regresija se može izvršavati kroz milione kalkulacija i može se naći adekvatna jednačina. Upozorenje Tjalling Koopmans ostaje validno: sva značajna mjerenja i izvršene kvantitativne analize

moraju se bazirati na fundamentalnoj teoriji (Koopmans 1947).

(E) Korišćenje „mekih” podataka

Prije oko dvije ili tri dekade, ekonomisti su uzimali za ozbiljne samo one empiriske analize koje su sadržale ex post statističke podatke. Nijesu htjeli da prihvate ideju da bi se ozbiljne ekonomske analize mogle bazirati na intervjuima, vjerujući da samo istraživači tržišta ili, možda, sociolozi sprovode ovu vrstu istraživanja, a ne cijnenjeni ekonomisti. Danas to više nije slučaj. Profesija danas shvata da je značajna pojava koja se dešava u ljudskom mozgu. Ekonomisti treba da razumiju očekivanja ljudi, nade i percepcije, i oni treba da cijene vrijednosti koje utiču na njihov način mišljenja, nivo optimizma i pesimizma. Blagostanje je uvijek bilo među varijablama koje ekonomisti smatraju važnim, ali se ono uobičajeno mjeri obimom potrošnje. Postalo je uobičajeno da se mjeri nivo ljudske sreće (vidi Frey and Stutzer 2002).

Mnoge studije koje danas pišu istraživači oslanjaju se na tehnike koje ranije ekonomisti nijesu primjenjivali, ali koje su redovno koristili sociolozi. Ova vrsta podataka može se dobiti iz brojnih izvora, uključujući anketiranje i intervju. Ocjenjivanje istraživačkog projekta ne bi trebalo da se bazira na tome da li su podaci „meki” ili „tvrđi”, već na tome da li su oni reprezentativni i konsistentni i da li je istraživanje pažljivo obavljeno.

(F) „Sistemska paradigma”

Nadam se da neću ostaviti utisak neskromnosti, ako, kao poslednju konstataciju, navedem *karakteristični* prilaz koji obično primjenjujem u mom radu, koji ja zovem „sistemska paradigma” (Kornai 2000). Razmotrimo istorijski period u kojem su bivši Sovjetski Savez i Istočna Evropa bili pod komunističkom diktaturom. Opisvanjem isključivo političkog režima (politički monopol komunističke partije) stvorila bi se jednostrana prezentacija regiona i perioda. S druge strane, opisivanje samo ekonomije s navođenjem eliminacije privatnog vlasništva kao sredstva proizvodnje, nacionalizacijom proizvodnih sredstava, smanjenje uloge tržišta i centralnim upravljanjem ekonomskih procesa, stvorilo bi drugu jednostranu sliku. Potpunija slika bi trebala da sadrži oba navedena aspekta, a takođe i ideologiju, dominaciju Marksističko-lenjinističkih ideala, proganjanje alternativnih pogleda i retoriku i propagandu komunističkog režima.

Jedini mogući način da se shvati realnost ovog režima prije 1990. je pokušaj da se prouči sistem kao cjelina. Mi bi trebali pokušati da shvatimo istovremeno

sve sfere i dimenzije sistema, kako različiti elementi utiču jedni na druge, koja interakcija preovladava između njih i koja se zajednička međuzavisnost pojavljuje. Sistemska paradigma ima bogatu intelektualnu tradiciju. Smatram da je Karl Marks bio njen prvi pionir. Drugi značajni naučnici su njeni sledbenici Karl Polanyi (1944; 1962), Friedrich Hayek (1935; 1944) i Joseph Schumpeter (1942).

Primjena sistemske paradigme je potrebna ne samo da bi se proučavao socijalizam, već da bi se razumio i kapitalistički sistem kao cjelina a ne samo neka od njihovih područja. Ovaj sistemski prilaz je postao posebno važan sada, kada se promijena desila— koju Karl Polanyi naziva Velika transformacija— koja se odvija u bivšim komunističkim zemljama. Oni koji su se prethodnih 15 godina specijalizovali u proučavanju promjena u bivšem Sovjetskom Savezu, Centralnoj i Istočnoj Evropi, Kini ili Vijetnamu— tzv. “tranzitolozi”, uključujući eksperte Svjetske Banke, Međunarodnog Monetarnog Fonda i Evropske banke za rekonstrukciju i razvoj— imaju svoje shvatanje tih promjena Čak i ako ne koriste frazu sistemska paradigma, karakter njihovog rada obavezuje ih da primjenjuju ovaj prilaz.

Sistemska paradigma se ne može primijeniti unutar uskih granica jedne ili druge društvene naučne discipline. Bitna suština toga prilaza je interdisciplinarni karakter.

(G) Željeni pravci

Koji su željeni pravci promjena? Ne sugerišem poništavanje granica koje odvajaju naučne discipline. Ne sugerišem da sektori ekonomike, sociologije i nauke o politici budu spojeni u sveobuhvatni sektor društvenih nauka. Nijesam pristalica pripajanja, posebno ne zbog taktičkih razloga (tj. zbog spriječavanje borbe za moć koja obično slijedi pripajanja).

Odvojene discipline su bogate vrijednom tradicijom, metodologijama i prilazima. Pripadnici svake profesije prečišćavaju znanje podskupa iz ukupnog skupa literature o društvenim naukama. Bila bi ozbiljna greška ako bi ubuduće samo „univerzalci” sprovodili istraživanje i predavali studentima društvene nauke. Ja svakako imam sugestije za povećanje podjele znanja među naukama. Te sugestije su skromne i možda imaju veću šansu da se primijene.

Preporuka 1: Steći najmanje minimalno znanje o drugim disciplinama

Koja god da je vaša disciplina, treba da steknete minimalno znanje o drugim disciplinama društvenih nauka. Max Weber nije jedini naučnik izvan ekonomije čiji rad ekonomisti treba da razumiju. Kao što je minimum znanja matematike i statistike potreban da se dobije doktorat u ekonomiji, isto tako minimalni zahtjevi treba da postoje u pogledu društvenih nauka i istorije. Kao „zreli” istraživači, moramo obrazovati sebe. Trebamo čitati više radova koji se publikuju u drugim naučnim disciplinama, tj. treba da slijedimo ta zadnja dostignuća.

Postavlja se pitanje: treba li da budu postavljeni minimalni zahtjevi i za studente? Ili da zadovoljimo sebe preporukama da univerziteti ohrabruju šira znanja i daju kredite za kurseve izvan osnovnih disciplina? Nijesam siguran koji je pravi odgovor, pa bi bilo potrebno nastaviti širu diskusiju o tome. Ali, to nije najvažnija stvar, nego atmosfera koja prevladava na univerzitetima i određuje očekivanja jednih i drugih. Postoji pojam koji koriste pripadnici mađarske inteligencije: „*profesionalni varvarin*”: on se odnosi na eksperte koji imaju samo znanje na uskom polju. Treba da kreiramo atmosferu u kojoj će se oni stidjeti zato što su nedovoljno obrazovani u širem smislu.

Preporuka 2: Ohrabrivati interdisciplinarni rad i saradnju između eksperata iz različitih nauka

Interdisciplinarni rad je prisutniji nego što je bio nekoliko godina unazad, ali još uvijek nije široko prisutan. Poželjno je da imamo više interdisciplinarnih istraživačkih projekata i kurseva na univerzitetima. Pojam „*interdisciplinarni naučnik*” se danas ne cijeni previše. Izjava „on je najbolji filozof među ekonomistima” se ne uvažava u dovoljnoj mjeri, odnosno ne znači visoku ocjenu. Takvo ocjenjivanje i pristup treba da se promijeni.

Nekoliko časopisa pokriva dvije bliske discipline (npr. ekonomiju i sociologiju ili ekonomiju i pravo). Ali, ne postoji jedan prestižni ekonomski akademski časopis na engleskom jeziku koji pokriva ukupnu masu društvenih nauka. Kada sam pisao članak o *sistemske paradigmi*, nijesam uspio naći ni jedan časopis u koji bih ga mogao svrstati. Srećan sam da će broj koji je publikovan od strane Svjetske Banke uključiti taj rad. To je rad koji se, u stvari, ne uklapa u bilo koji društveni časopis, te bi ispunio svoj cilj samo ako bi se publikovao u onim časopisima koji objavljuje članke različitih disciplina simultano. Ali politika izdavača ne dozvoljava takvu praksu. Časopis koji je ponosan na svoju reputaciju ne želi da to ugrožava objavljivanjem

drugih tema. Pomenuo sam ovo samo ironično, ali i da opišem sadašnju situaciju u kojoj, uprkos povećanju broja časopisa, ne postoji ni jedan adekvatan časopis univerzalnog karaktera, koji pokriva sve discipline društvenih nauka. Da sam mladi, inicirao bih sveobuhvatan časopis društvenih nauka.

Preporuka 3: Ohrabrivanje razvoja nove vrste multidisciplinarnih naučnika

Treba da ohrabrimo razvoj posebne vrste naučnika, „društvene nauke”, u akademskoj sferi. Većina naučnika će preferirati da ostane u ekonomiji, ili eksperimentalnoj psihologiji, ili empirijskoj društvenoj antropologiji. Ali mala je grupa istraživača i profesora koja pokušava da razvije širi prilaz problemima. Takvi univerzalni umovi su potrebni ne samo da postanu novi Hayeci ili Šumpe-teri, nego da ispune mnogo skornije potrebe. Predsjednici i ministri npr. treba da imaju savjetnike koji će imati šira znanja od sadašnjih (često prilično uskih znanja) savjetnike, koji će biti upoznati s mnogo disciplina, ljude s širim znanjem istorije, političkih nauka, ekonomije, sociologije i socijalne psihologije. Oni ne moraju biti eksperti u tim oblastima, nego treba da budu sposobni da se

orijentišu u tim disciplinama, da znaju koju knjigu treba da čitaju i da je preporučē. Stvaranje te vrste naučnika može pomoći političarima da dobiju bolje savjete od onih koje su imali do sada

Kao zaključak, dozvolite mi da još jednom ukažem da ne postoji gotov recept za rješavanje problema koji je opisan u ovom radu. Ali, ovaj rad može biti koristan u skretanju pažnje na ozbiljan problem koji do sada nije postavljen na pravi način.

Dodatak: Metodologija i numerički detalji proučavanja referenci u različitim disciplinama

Po pet relevantnih ekonomskih časopisa u ekonomiji, pravu, političkim naukama i sociologiji su selektovani (tabela A.1), i svaki članak u tih 20 časopisa koji je publikovan u 2004. je analiziran. Izbor ekonomskih časopisa je zasnovan na različitim pregledima „vodećih časopisa“. Eksperti u drugim disciplinama selektovali su časopise iz prava, političkih nauka i sociologije. Takođe, većina od tih časopisa je publikovana u SAD, a uzorak uključuje najmanje jedan neamerički časopis u svakoj disciplini. Konačno, izbor je bio proizvoljan, iako se pokazalo kao izvjesno da je svaki od izabranih časopisa rangiran među 10 do 15 vodećih u tim disciplinama.

Ekonomija	Pravo	Političke nauke	Sociologija
<i>American Economic Review</i>	<i>American Journal of International Law</i>	<i>American Political Science Review</i>	<i>American Journal of Sociology</i>
<i>Economic Journal</i>	<i>Columbia Law Review</i>	<i>Comparative Politics</i>	<i>American Sociological Review</i>
<i>Journal of Economic Perspectives</i>	<i>Harvard Law Review</i>	<i>European Journal of Political Research</i>	<i>Annual Review of Sociology</i>
<i>Journal of Political Economy</i>	<i>Rabel's Zeitschrift</i>	<i>Journal of Democracy</i>	<i>Social Forces</i>
<i>Review of Economic Studies</i>	<i>Yale Law Journal</i>	<i>World Politics</i> ^a	<i>Sociology</i>

Izvor: Autorova priprema, uz pomoć Noemi Petera.

Napomena: Zadnje izdanje iz 2003. je uključeno kod časopisa koji su publikovali samo tri izdanja u 2004.

Reference u svakom članku prema člancima u regularnim izdanjima drugih časopisa su obrađene (tabla A.2). Ponekad su članci koji se pojavljuju u specijalnim izdanjima takođe uključeni. Npr. analiza

obuhvata *Papers & Proceedings* izdanja *American Economic Review*, *Conference Papers Economic Journala*, i *Symposium i Supreme Court 2003 Term Harvard Law Review*.

Broj izdanja	Ekonomija	Pravo	Politika	Sociologija	Ukupno
	27	32	18	22	99
Članci	316	65	164	176	721
Reference	8,637	9,952	6,567	12,827	37,983

Izvor: Autorova priprema, uz pomoć Noemi Petera.

Pojedinačne reference su pridružene jednoj od sledećih kategorija: ekonomiji, pravu, političkim naukama, sociologiji, interdisciplinarnim naukama i ostalim. Članci o spoljnim poslovima i međunarodnim relacijama su klasifikovani kao članci političkih nauka, članci o polu su klasifikovani kao članci iz sociologije, članci o kriminalogiji su klasifikovani kao članci političkih nauke i članci o industrijskoj organizaciji, finansijama, industrijskim vezama, biznisu i političkoj ekonomiji su klasifikovani kao ekonomski članci.

Proces uspostavljanja interdisciplinarnih kategorija je bio kako slijedi. U nekim slučajevima, naslov časopisa nedvosmisleno identifikuje discipline čije područje pokriva (npr. *The Journal of Law & Economics*). U drugim slučajevima (npr. *Theory and Society*) potrebna je procjena da bi se odredilo da li je časopis interdisciplinarni.

Ako je referenca publikovana u časopisu, relevantna kategorija je obično jasna. Pošto je klasifikacija drugih referenci teža, one su grupisane pod "ostale." Ta kategorija obuhvata sve knjige, radne članke, Internet sajtove, članke iz časopisa, novinske članke i druge publikacije koje ne spadaju u pet definisanih kategorija.

Tabele A.3 i A.4 pokazuju da je proporcija referenci vlastite discipline visoka ako razmatramo reference klasifikovane u pet kategorija (štaviše, proporcija je veća u radovima publikovanim u ekonomskim časopisima). Procenat brojeva u dijalogu odražava visok stepen "gledanja-unutar" u svim disciplinama koje su predmet istraživanja. Brojevi su najveći u ekonomiji (88.9%) i pravu (84.0 procenta) a najniži u političkim naukama i sociologiji (65.8% za obadviije te discipline (tabele A.3 i A.4).

Tabela A.3. Rasopred referenci

Vrsta časopisa u kojim se reference pojavljuju					
Vrsta publikacije u kojoj je referenca originalno navedena	Ekonomija	Pravo	Politika	Sociologija	Ukupno
(1) Ekonomija	4,344	256	341	625	5,566
(2) Pravo	60	3,428	70	190	3,748
(3) Politika	109	84	1379	286	1,858
(4) Sociologija	50	15	110	3077	3,252
(5) Interdisciplinarni	322	296	197	497	1,312
(6) Ukupno: Broj referenci identifikovanih da potiču iz spedičnih disciplina ili iz kategorije interdisciplinarni (pozicije 1 do 5)	4,885	4,079	2,097	4,675	15,736
(7) "Ostalo"	3,752	5,873	4,470	8,152	22,247
(8) Ukupno (8 = 6 + 7)	8,637	9,952	6,567	12,827	37,983

Izvor: Autorova priprema, uz pomoć Noemi Petera.

Tabela A.4 Raspored referenci identifikovanih da potiču iz posebnih disciplina (u procentima)

Vrsta časopisa u kojem se reference pojavljuju					
Vrsta publikacije u kojoj je referenca izvorno publikovana	Ekonomija	Pravo	Političke nauke	Sociologija	Ukupno
Ekonomski časopisi	88.9	6.3	316.3	13.4	35.4
Pravni časopisi	1.2	84.0	3.3	4.0	23.8
Časopisi iz polit. nauka	2.2	2.0	65.8	6.1	11.8
Sociološki časopisi	1.0	0.4	5.3	65.8	20.7
Interdisciplinarni časopisi	6.6	7.3	9.4	10.6	8.3
Ukupno	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Izvor: Autorova priprema, uz pomoć Noemi Petera.

Primjedba: 100% koje figuriše u zadnjem redu se odnosi na podskup svih referenci koje su opisane u redu 6 tabele A.3. Npr. reference ekonomskih časopisa, 4,885 identifikovanih referenci konstitušu

100% opisanih na dnu tabele. Zbir 88.9% od tih 4,885 referenci se odnosi na članke u ekonomskim revijama.

Detalnije proučavanje bi moglo pomoći da se distribuiraju reference koje spadaju u kategoriju “ostali”. Ova studija to daje samo za ekonomiju. Za rezultate eksperimenata usmjerenih na detaljnije

odvajanje kategorije “ostali”, vidi tabelu A.5, koja pokazuje da su discipline navedene ovdje za bliže ispitivanje takođe većinom ignorisane kao cilj ekonomskih članaka.

Tabela 5. : Raspored stavki “ostalo” citiranih u ekonomskim člancima (%)

	Komadi	%
Kategorija "Ostalo" ukupno	3,752	100%
Og toga, identifikovani sa porijeklom u nekoj disciplini:		
(1) Istorija	4	0.1%
(2) Matematikas, statistika	87	2.3%
(3) Filozofija	103	2.8%
(4) Psihologija	10	0.3%
(5) Antropologija	3	0.1%
(6) Subtotal: Identifikovane reference [(1) do (5)]	207	5.5%
(7) Ostatak neidentifikovanih referenci, ukupno	3,545	94.5%

Izvor: Autorova priprema, uz pomoć Noemi Petera.

Propozicija “ostalo” je interesantna za objašnjavanje nivoa te analize. Uspjeli smo da klasifikujemo 57% svih referenci u ekonomiji ali samo 41% u pravu, 37% u sociologiji i 32% u političkim naukama.

Literatura

- Barro, Robert J. 1991. “Economic Growth in a Cross Section of Countries.” *Quarterly Journal of Economics* 106 (2): 407–43.
- Becker, Gary S. 1993. “Nobel Lecture: The Economic Way of Looking at Behavior.” *Journal of Political Economy* 101 (3): 385–409.
- Djankov, Simeon, Edward Glaeser, Rafael La Porta, Florencio-de-Silanes, and Andrei Shleifer. 2003. “The New Comparative Economics.” *Journal of Comparative Economics* 31 (4): 595–619.
- Frey, Bruno S., and Alois Stutzer. 2002. “What Can Economists Learn from Happiness Research?” *Journal of Economic Literature* 40 (2): 402–35.
- Hayek, Friedrich von, ed. 1935. *Collectivist Economic Planning*. Amsterdam: North-Holland.
- . 1944. *The Road to Serfdom*. Chicago: University of Chicago Press.
- Knack, Stephen, and Philip Keefer. 1995. “Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures.” *Economics and Politics* 7 (3): 207–28.
- Koopmans, Tjalling Charles. 1947. “Measurement without Theory.” *Review of Economics and Statistics* 29 (3): 161–72.
- Kornai, János. 1971. *Anti-Equilibrium*. Amsterdam: North-Holland.
- . 2000. “The System Paradigm.” In *Paradigms of Social Change: Modernization, Development, Transformation, Evolution*, Waltraud Schekle, Wolf-Hagen Krauth, Martin Kohli, and Georg Elwert, eds., 111–33. Frankfurt: Campus Verlag. New York: St. Martin’s.
- Kornai, János, and Susan Rose-Ackerman, eds. 2004. *Building a Trustworthy State in Post-Socialist Transition*. New York: Palgrave Macmillan.
- Kornai, János, Bo Rothstein, and Susan Rose-Ackerman, eds. 2004. *Creating Social Trust in Post-Socialist Transition*. New York: Palgrave Macmillan.
- Marx, Karl. 1867-94 (1978). *Capital*. London: Penguin.
- Marx, Karl, and Friedrich Engels. 1848 (1962). “The Manifesto of the Communist Party.” In *The Essential Left*, ed. Karl Marx, Friedrich Engels, and Vladimir Ilich Lenin. London: Unwin Books.
- Neumann, John von, and Morgenstern, Oskar, 1944. *Theory of Games and Economic Behavior*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Polanyi, Karl. 1944 (1962). *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*. Boston: Beacon Paperback.
- Sala-i-Martin, Xavier. 1997. “I Just Ran Two Million Regressions.” *American Economic Review* 87 (2): 178–83.
- Schumpeter, Joseph. 1942. *Capitalism, Socialism and Democracy*. New York